

Роуен Вилијамс
архиепископ кантерберијски

Хришћански идентитет и верски плурализам

Ако Вам неко каже: „Представите се!“, вероватно ћете прво рећи своје име затим, можда, описати посао којим се бавите, или место из ког долазите, или односе у којима сте*. У многим културама бисте рекли и име својих родитеља или шире породице. Дакле, говорити о идентитету значи говорити о томе како одређујемо наше место у језику и свету око нас; имена постоје да се користе, да нам говоре нешто, не само да стоје поред нас; а ко смо ми, онима око нас постаје јасно тек када се поставимо на мапи међусобних односа.

Дакле, у овом смислу, како ми као хришћани одговарамо на изазов да се идентификујемо? Ми носимо име Христово. Ми смо људи који су познати по својој верности, по својој везаности за историјску личност којој су његови следбеници дали титулу „помазаног цара“, Исуса, Јевреја из Назарета. Сваки пут кад одговоримо „Хришћанин!“, прихватамо као сигурну једну причу и једно место у историји, причу и место једног народа са којим је Бог направио савез у далекој прошлости, народа ког је он призвао како би у њиховом животу, заједно са њима, могао пројавити своју славу. Ми смо већ у домену деловања и односа. Ми смо већ умешани у ту историју Божјег савеза. Као они који су верни једном „помазаном цару“ у јудејској традицији, наши животи треба да буду жива сведочанства Божјој верности, Његовим заповестима. Немогуће је да искажемо наш идентитет, а да нас он не повеже са овом причом и овим контекстом. Објаснити саму реч „Христос“ значи објаснити шта значи бити народ који постоји само зато што им је Бог обећао да ће бити са њима и коме је Бог заповедио да покажу какав је он.

И рећи да смо сад под влашћу неког помазаног цара који је живео на земљи пре две хиљаде година, значи рећи нешто о том „цару“. Његов живот и присуство нису само питање поузданости података или приче. Постоје групе које се идентификују према својим оснивачима као нпр. лутерани или марксисти, али име које хришћани употребљавају кад говоре о себи самима не спада у ту категорију због значења речи Христос. Ми се не осврћемо уназад ка нашем оснивачу; ми тражимо сада, овде, околу, унутар, једно

* Обраћање 9. Генералној скупштини Светског Савета Цркава, Порто Алегре.

присуство које и данас има власт над нашим животима и које је делотворно и данас. Тако, дакле, већ указујемо на начин на који треба богословски, доктринално размишљати, о причи о васкрсењу и вазнесењу Христовом.

Ипак, напредујући у овоме, идентитет који осликавамо постаје потпунији. Шта нам помазани цар заповеда да урадимо и какву нам моћ даје да то урадимо? Ми треба да откријемо, попут Јевреја, да је Бог, чију власт овај цар има, Бог правде, недељив, универзалан, Бог који је слободан да опрости грехе. Али, такође, треба да покажемо ко је Бог помоћу речи којима нам цар говори да треба да се обраћамо Богу. Треба да га зовемо „Оче“, треба да говоримо присним и храбрим речима. Наш идентитет није само повезан са нашим односима са другим људским бићима и са нашим деловањима, тј да ове односе заснивамо само на праведности и милосрђу, него се ту ради о нашем односу са Богом, а деловање је изражавање тог односа нашим речима и делима. На грчком језику, реч *литургија* је прво значила деловање, рад за опште, јавно добро, пре него што је почела да означава општу службу Богу. Хришћански идентитет је „литургијски“ у оба ова смисла, дело народа, заједнице, у којој чланови откривају Бога један другоме и свету око њих у свакодневном раду и богослужењу. Наша литургија је обоје, и прослављање Бога због самога Бога, и служење свету који је уништен гордошћу и похлепом. То је изражено не само у страдању за људски род, посебно за оне у сиромаштву и насиљу, него у страдању за целопкуни материјални свет који и даље наставља да трпи насиље и обезбеђује удобност једној мањини богатих, на рачун заједничких материјалних добара.

„Представите се!“ говори свет хришћанима; и хришћани одговарају (као што су и мученици у првим вековима): „Ми смо слуге цара, цара једног ослобођеног народа, ослобођеног оним делом што је Бог посебно учинио да покаже љубав и снагу у животу свог народа, цара чија власт припада садашњости и будућности, исто као и прошлости. Ми смо сведоци доследности Божје која се не може одвратити од свог циља било чим створеним или било каквим нашим падом или издајом. Ми смо више од слуга или сведока јер нам је омогућено да говоримо као да смо били, попут нашег цара, слободни да будемо блиски са Богом. Бог је прешао преко провалије између нас и неба и нас је привео себи. Када се директно обраћамо Богу, говоримо гласом који нам је сам Бог дао да се служимо.“

Па тако, док хришћани, мало по мало, објашњавају шта је значење имена којим се служе, они се уцртавају у карту људске историје. Пре него што почну анализирати учења која су неопходна да се говори о овом идентитету и да га апстрактно саопштавају, они говоре о себи као о онима који припадају овој причи и овој перспективи. Веровање и организација (Цркава) проистичу из тога. Може бити изненађујуће, готово шокантно, ако кажемо да се хришћани идентификују не само као слуге помазаног цара, него као сам

Христос. Њихово место у свету је његово место. Дозвољавајући себи да се преиспитају да ли су његови сведоци и да ли чине оно што им његов ауторитет омогућује да чине у деловању и богослужењу, они стоје тамо где он стоји. Хришћанско Писмо каже да верни носе име Христво, да им оно пише на челу, да је њихов заједнички живот материјално њиховог помазаног цара на земљи.

Хришћански идентитет значи припадати месту које нам је Христос наменио. Живећи на том месту, на изванредан начин делимо његов идентитет, носимо његово име и постојимо у истом односу који је он имао са Богом и са светом. Заборавите на тренутак „хришћанство“, хришћанство као систем идеја које се са другима такмичи на тржишту и усмерите пажњу на место у свету које има помазани Исус и размислите шта је оно што постаје могуће на том месту?

Постоји разлика између гледања на свет као, у начелу, на место где се системи надмећу, где групе са различитим вредностима живе на рачун других, где је ривалство неизбежно, и гледања на свет као на место где ти постојање на једном посебном месту омогућује да видиш, кажеш и урадиш неке ствари које нису могуће нигде другде. Истина хришћанске вере није, прво и пре свега, у томе што нуди једини исправан систем мишљења као противтежу свим осталим такмичарима, него је у томе што стојимо на месту Христовом, тј. у могућности да се живи у интимном односу са Богом, у коме никакав страх или пад никад не може помутити Божју блискост са нама, а то значи живети у таквом степену међусобног даривања и разумевања да ниједан људски сукоб или подела нас не могу водити путем неконтролисаног насиља и међусобног угрожавања. Одавде можете видети оно што треба да видите да бисте били у миру са Богом и Божјом творевином; и такође, оно што треба да знате да бисте били у миру са самима собом признајући вашу потребу за благодаћу и обновљењем.

Ова перспектива од почетка подразумева да живимо у свету различитих перспектива, да не постоји „непристрасан став“, како су философи понекад знали да изразе своје тврдње о аполутном знању. Бити хришћанин не значи тврдити апсолутно знање, него исповедати перспективу која ће преобразити наше најдубље ране и страхове и тако изменити свет у најважнијим стварима. То је перспектива која зависи од тога где Христос, под својом влашћу, дарује „дах живота“ гледајући оно што он види, Бога као Аву, Оца, Бога у потпуности посвећеног свом народу, у чијим животима он тежи да обнови свој живот.

У ком је, онда, смислу ово ексклузивна тврдња? Са једне стране, она може бити само ексклузивна. Не постоји хришћански идентитет који не почиње са овога места. Покушајте реконструисати из принципа, идеала или било чега, и завршићете у нечему што се умногоме разликује од оног што

Писмо сведочи да значи бити „у Христу.“ И будући да је Христос везан за једну и само једну причу, ону о јеврејској вери и човеку из Назарета, није сасвим јасно шта би значило рећи да ову перспективу у принципу може прихватити било ко, било где, са било каквим обавезама. Али, опет у другом смислу, ексклузивност је овде немогућа, свакако као ексклузивност система идеја и закључака за које неко тврди да су последњи и апсолутни. Христово место је отворено за све који желе да виде оно што хришћани виде и постану оно што хришћани постају. И ниједан хришћанин или хришћанка нема у свом власништву некакву мапу где би биле тачно исцртане границе тог места или некакав кључ којим би укључио унутра једне или избацио ва-ни друге.

По природи ствари, хришћанин не види оно што се може видети из других перспектива. Он или она би били глупи, ако би тврдили да се из других перспектива ништа не може видети или да друге перспективе стравично искривљују све тако да се ништа истинито одатле не може рећи. Али, ако кажем да су само са овог места ране у потпуности залечене, греси опроштени, усиновљење у Божје присуство обећано, то претпоставља да се опростај греха и усинивљење жели изнад свих и пре свих осталих ствари. Нема свака перспектива ово као свој центар. Не желим рећи да присталице оних других позиција и перспектива греше, али они превиђају оно што је најважније у људској борби; и ипак, знам да то никад неће бити јасно овим другима и ми можемо само доћи заједно, можемо увести те друге у нашу перспективу, у светло заједничког деловања и заједничке наде која поставља на централно место оно што ја верујем да је најважније за човечанство. У међувремену, та сарадња ће ми свакако показати да можда постоје ствари, можда много мање вредности, али ипак непроцењиво значајне које ме моја перспектива није научила да видим или вреднујем.

Шта ово значи за тренутно, свакодневно искуство живљења у плурализму верских заједница, па и оних атеистичких, што не можемо избећи или игнорисати у нашем свету? Верујем да наше наглашавање не треба бити засновано на тврдњи да имамо систем у коме је одговорено на сва питања, него пре свега да сведочимо место и идентитет у којем смо призвани да живимо. Треба, такође, показати шта видимо, да стварамо живот Божји како нам је то предао Помазани. И чини ми се, из овог што рекох, да центар овог сведочења мора бити искрено деловање. Хришћански идентитет је идентитет верника. То је идентитет означен непрестаним сапостојањем, заједно са Богом и Божјим светом. Морамо бити верни Богу у молитви и литургији, морамо просто опет и изнова стати тамо где Христос стоји говорећи Авва, оче! Кад хришћани моле евхаристијску молитву, они стоје на месту Христовом и док се он моли Оцу, и док он приноси дарове света на своју трпезу. Евхаристија је прослављање Бога који држи своја обећања и у чије гостољу-

бље увек можемо веровати. Али, већ ово нам говори какве обавезе имамо према онима око нас без обзира на то каква је њихова перспектива. Њихове потребе, наде, њихова потреба за исцелењем у дубини њихове људскости су нешто с чим морамо, како то кажемо, „стварати поверење“. Заправо, морамо бити тамо, да пратимо ово истраживање, да постављамо критичка питања онима из других вера и понекад да слушамо критичка питања од њих. И док заједно тражимо преображај, могуће је да Божјом благодаћу други виде оно што ми видимо и сазнају оно шта је омогућено нама.

Али шта са њиховом вером и њиховим „местима“? Понекад кад погледамо наше ближње из других традиција, може се десити да видимо у њиховим очима одсјај оног што ми видимо; они можда немају речи које ми имамо, али нешто је у дубини ствари, препознатљиво. Језик „анонимног хришћанства“ данас није у моди и имао је бројне проблеме. Али, ипак, ко је то учествовао у дијалогу са другим верама, а да није имао осећај одзвјањања (ехо-а) или одсјаја начина живота какав хришћани траже да живе? Св. Павле каже да Бог није оставио себе без сведока у времену пре Месије; на оним местима где ово име (Месија) још није именовано, можда Бог још увек даје да га виде. Будући да не живимо тамо, не можемо лако анализирати шта ће се десити. Али, признати ово, не значи рећи оно што се дешава у историји Израилља и Исуса је релативно, било како било. Ово наше је, кажемо, пут праштања и усиновљења. Али, кад се покаже да су други стигли на место где се праштање и усиновљење осећају и цене, чак и кад ове ствари нису изричито речене језиком једне друге вере, имамо ли право рећи да Бог сам себи није пронашао пут?

И када се сусретнемо са радикално другачијим ставовима, сложеним и чудним из једне перспективе која није наша, наше питање не сме бити „Како да их уверимо да греше? Како да победимо у такмичењу идеја?“, него „Шта је то што они заправо виде? И може ли то што они виде бити део света који ја видим?“ Ово су питања на која се може одговорити само у поверењу, верности тј. пребивањем поред другог. Наш позив на поверење је део нашег идентитета и вере. Деловати заједно са људима друге вере није нешто што су измислили модерни либерали који теже да релативизују радикалну јединственост Исуса Христа и онога што је постало могуће кроз њега. То је неопходан део пребивања на његовом месту; то је литургијска димензија, стајање пред Божјим присуством и пред Божјом творевином, (људско – нељудско) у молитви и љубави. Ако истински желимо да научимо како постојати у односу са Богом и светом у каквом је био Исус из Назарета, нећемо се окренути од оних који гледају из неког другог места. Свака тврдња или веровање, које све више и више имамо, ће увек, са правом, бити искушана у ситуацијама где се налазимо, где радимо на праведности и напретку човечанства заједно са онима, који не крећу са оних позиција са којих смо ми кренули.

Али овај позив на верност и поверење садржи у себи неке импликаци-

је. У ситуацијама где су хришћани историјска већина, верност другоме означава солидарност са њим; имератив је да их (нехришћанске мањине) бранимо и подржавамо у временима прогона и насиља. У културама које су већински хришћанске, хришћанин или хришћанка може помоћи нехришћанским заједницама да се јавно изразе. У Великој Британији се интензивно радило на развијању међуверских форума, раду са другим заједницама по питању миграције, азила, заједничких интереса за међународну правду, о сиромаштву, заштити животне средине, на расправама о томе да и друге вере треба да имају удела у партнерском односу Цркве и државе, у образовању, и, не као последње, наставак грађења савеза у борби против антисемитизма. Ово постоји и у другим местима у Европи. Овде је у питању један део хришћанског самоиспитивања где хришћани сами истражују колико је њихово друштво негостољубиво или неправедно према другима.

Међутим, питање које се појављује јесте шта поверење значи у већински нехришћанским културама? И то питање је много мање једноставно. Из разних разлога, неких реалних, а неких умишљених, многе нехришћанске већине посматрају хришћанско присуство као претњу или, барем, као знак посебног геополитичког плана (повезаног са Америком или, уопште, Западом) упркос дугачкој историји хришћанских мањина у тим регионима. Једна од најпроблематичнијих последица недавног развоја међународних догађаја јесте то што су у очима изманипулисане већине, хришћани на Блиском истоку или у Пакистану, на пример, јасно повезани са том страном и агресивном политиком. Ово страдање хришћанских заједница је нешто што све наше Цркве и цео овај скуп треба непрестано да имају на уму.

Ипак, оно што је значајно јесте храброст са којом хришћани настављају – у Египту, Пакистану, на Балкану, чак и у Ираку – да делују и сарађују заједно са својим нехришћанским комшијама. То се не дешава у атмосфери „дијалога“ као на Западу или у удобним салама међународних конференција, то је болно стварање и обнављање поверења у најнебезбеднијем и најсложенијем окружењу. Само понекад, релативно ретко хришћани су на такве околности одговорили насиљем или апсолутним повлачењем. Они настављају да истражују како они и они другачијих веровања могу да буду суграђани. У овом контексту, рекао бих, можемо најбоље да видимо шта значи носити цену верности, шта значи бити на месту Христовом и борити се са стресом, а понекад и са хорором (страхом од одбацивања), а у исто време говорити о делењу и гостољубљу. Овде видимо образац и модел за ново човечанство, довољно је само навестити да такав образац може бити проширен и да може отворити нове могућности за целокупну културу. А то није једноставно питање (с)трпљења у страдању. Такође, на хришћанима је одговорност да говоре о оним деловима нехришћанских култура које су дубоко проблематичне – у окружењима где достојанство човека, или положај

жене, или владавина права и слични приоритети се не поштују онако како би требало. Сведочити и борити се за ове ствари може произвести још веће нападе и маргинализацију хришћана, али оно ипак остаје део идентитета који сви ми желимо да имамо у потпуности. Још једном, без обзира где да се то деси, сви ми треба да пронађемо начин да искажемо нашу солидарност са вернима који су мањина.

На питање хришћанског идентитета у свету различитих перспектива и убеђења не може бити одговорено клишеима о мирољубивој коегизстеници различитих мишљења. Сама природа наших хришћанских уверења нас неповратно поставља на одређено место које је и обећавајуће и веома ризично, место на коме смо позвани да пројавимо једну већу верност Богу који је откривен у Исусу и свима онима којима је његов позив упућен. Сам наш идентитет нас обавезује на ову двоструку, активну верност. Нисмо призвани да победимо на такмичењу или са аргументима који иду у корист нашег „производа“ на верској пијаци. Ако требамо, према речима О. Клемента, водити наш дијалог изнад идеологија, треба да будемо спремни да сведочимо, животом и речју, оно што је постало могуће стојањем на месту Исуса помазаника – „наши разлози да живимо, да волимо боље и умремо боље.“ – „Идентификујте се!“ Ми то и чинимо, молитвено благодарећи на нашем месту, и живећи верно тамо где нас је Бог у Исусу довео да будемо, тако да свет може да види шта је дубина и цена Божје сопствене верности свету који је створио.

Превоо са енглеског:
Владимир Мачковић